



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE



OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

Název případové studie: Evaluace projektů a nástrojů podpory sociálního a inkluzivního podnikání v ČR s využitím COPIE Diagnosis Tool a COPIE Resources Map Tool

Autor/ři: Martin Pělucha, Viktor Květoň, Jana Kouřilová,
IREAS centrum, s.r.o.

Abstrakt

Příspěvek se zaměřuje na evaluaci sociálního a inkluzivního podnikání v ČR, která se týkala primárně projektů podpořených v rámci OP Lidské zdroje a zaměstnanost, financovaného z Evropského sociálního fondu. Při evaluaci podpory sociálního a inkluzivního podnikání byly využity metody COPIE Diagnosis Tool a COPIE Resources Map Tool, které se využívají zejména v oblasti inkluzivního podnikání. Řešitelský tým evaluace modifikoval tyto metody také pro oblast sociálního podnikání. Zásadní technikou v těchto metodách je šetření, a to formou dotazníku a řízených rozhovorů, příp. panelů expertů. Toto šetření probíhá na úrovni tvůrců politik, poradců a samotných sociálních či znevýhodněných podnikatelů. Příspěvek shrnuje zkušenosti získané při realizaci těchto metod v českých podmínkách a vymezuje výhody i nevýhody jejich použití při evaluaci dané problematiky.

1. Základní popisná data evaluace

Společnost IREAS centrum, s. r. o. realizovala v období od 29. 5. 2013 do 20. 6. 2014 projekt „Evaluace podpory sociálního a inkluzivního podnikání v OPLZZ“. Zadavatelem této evaluace bylo Ministerstvo práce a sociálních

věcí ČR (Řídící orgán OPLZZ). Svojí povahou se jednalo o pilotní evaluaci úzce zaměřených výzev na podporu sociálního a inkluzivního podnikání v České republice. Evaluace reflektovala evaluační plán zadavatele a představovala prvotní snahu o vyhodnocení přínosů a dopadů takto specificky zaměřených projektů. Evaluace aplikovala širokou škálu hodnotících metod a technik (QCA, strom problémů, polostrukturované rozhovory, COPIE apod.). Právě zkušenosti s hodnocením nástrojem *COPIE Diagnosis Tool* a *Resource Map Tool* jsou předmětem tohoto článku.

2. Kontext sociálního a inkluzivního podnikání v rámci příprav nového programového období 2014–2020 a cíle evaluace

Česká republika již od svého vstupu do EU v roce 2004 implementuje operační programy financované z Evropského sociálního fondu (ESF), které podporují vzdělávání, zaměstnanost a trh práce. Existuje celá řada různých nástrojů, kterými lze podporovat zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel, resp. podporovat jejich opětovné aktivní zapojení na trhu práce. V programovém období 2007–2013 se v ČR začaly výrazněji podporovat aktivity sociálního a inkluzivního podnikání.

Sociální podnikání (SP) představuje podle Evropské komise (European Commission, 2013, str. 15) určitou formu sociální inovace posilující zaměstnanost znevýhodněných skupin obyvatel. Dle TESSEA (2011, str. 14) se jedná o specifický druh podnikatelských aktivit, které by měly prospívat společnosti, životnímu prostředí a místnímu rozvoji, a to prostřednictvím vytváření pracovních příležitostí pro osoby znevýhodněné na trhu práce (např. zdravotní, sociální, kulturní znevýhodnění). Inkluzivní podnikání (InP) vymezili Ramsden, Johnson a Soto (2008) právě při aplikaci metodiky COPIE. V ČR se touto tematikou dlouhodobě zabývají Lukeš a Jakl (2012), kteří ve své studii *Global entrepreneurship monitor 2011* vymezují inkluzivní podnikání jako drobné podnikání, kdy nejčastěji jde o samostatnou výdělečnou činnost osob znevýhodněných na trhu práce, pro které se často jedná o vhodnější pracovní uplatnění než práce na zaměstnanecký poměr, zejm. v technologicky náročných oborech.

Hlavním cílem výše uvedené evaluace (IREAS, 2014) bylo vyhodnotit fungování a výsledky projektů na podporu SP a podnikání znevýhodněných osob v OPLZZ a IOP a formulovat doporučení pro nastavení podpory v této oblasti v OPZ 2014+ pro programové období 2014–2020 (zejména

pak nastavení nově připravovaných výzev pro podávání projektů). Evaluace měla charakter ex-post analýzy výsledků, získaných zkušeností (pozitivních i negativních) a dopadů podpory SP a InP v ČR. Provedené analýzy se tak zaměřily na identifikaci problémů a potřeb v oblasti podnikání znevýhodněných osob a sociálního podnikání v České republice.

Pro sestavení doporučení k novému programovému období 2014–2020 bylo nezbytné zmapovat celkový vývoj SP i InP, pro který byla využita široká škála sekundárních (data z MONIT7+, statistické údaje, desk-research) i primárních zdrojů dat a údajů (vlastní dotazníkové šetření na úrovni konečných příjemců i neúspěšných žadatelů OPLZZ a IOP, řízené rozhovory s konečnými příjemci i zástupci řídicích orgánů, expertní panely, případové studie). Specifickou metodou použitou v této evaluaci byla *COPIE Diagnosis Tool* (*COPIE D.T.*) a *COPIE Resources Map Tool* (*COPIE R.M.T.*).

3. Charakteristika COPIE D.T. a COPIE R.M.T.

CoPIE¹ je vzdělávací a komunikační platforma pro zájemce o sociální podnikání a začleňování vyloučených skupin obyvatel na trh práce, zejména pak pro zástupce řídicích orgánů a zprostředkujících subjektů programů ESF. Síť institucí do ní zapojených v zemích EU spolupracuje na přípravě a realizaci politik, které umožňují snazší zahájení podnikání znevýhodněným skupinám. Tato platforma byla vystavěna na zkušenostech téměř 300 rozvojových partnerství v rámci Iniciativy Společenství EQUAL. Tyto zkušenosti se týkají otevření možností podnikání všem členům společnosti.

V ČR byl metodický přístup COPIE poprvé pilotně ověřen již v roce 2008 na příkladu hodnocení podpory inkluzivního podnikání v Ústeckém kraji (viz IREAS, 2008). Od té doby však tato metoda doznala značné proměny a zejména se rozšířilo spektrum nástrojů pro mapování situace těchto specifických forem podnikání, z nichž pro představovanou evaluaci byly vybrány COPIE D.T. a COPIE R.M.T.

¹ V anglickém jazyce Community of Practice on Inclusive Entrepreneurship (CoPIE), více informací viz <http://www.cop-ie.eu/>

Hlavní specifikum COPIE D.T. spočívá v hodnocení podpory InP z hlediska podpůrné infrastruktury při reflexi a zohlednění potřeb znevýhodněných cílových skupin. Procesně pak spočívá v empirickém šetření na třech různých úrovních zainteresovaných skupin aktérů v této problematice, tj. tvůrců politik, poradců a samotných podnikatelů. Metodický přístup COPIE není určen pro hodnocení rozsáhlého počtu respondentů. Naopak je zaměřen na spíše omezený počet potenciálních respondentů, nicméně s provedením sběru informací ve velmi detailních dotazníkových formulářích. K problematice inkluzivního podnikání byly příslušné dotazníkové formuláře přeloženy do českého jazyka a formulačně upraveny tak, aby byly pro respondenty co nejsrozumitelnější. V případě sociálního podnikání provedl řešitelský tým modifikaci otázek v dotazníkových formulářích (např. situace sociálních a znevýhodněných podnikatelů; specifikace podpůrných služeb jako je vzdělávání, poradenství, coaching, mentoring, inkubátory, huby, kluby, sítě; sociálně zodpovědné zadávání veřejných zakázek).

Do celkového počtu respondentů bylo zahrnuto ve skupině:

- tvůrci politik – celkem 5 zástupců ze strany relevantních ministerstev (MPSV, MPO, MŠMT);
- poradci – pro InP celkem 10 z Ústeckého a Jihočeského kraje, a 20 z celé ČR (např. zástupci krajských úřadů práce, koneční příjemci OPLZZ v daných krajích realizující projekt na podporu zahájení podnikání znevýhodněných na trhu práce, zástupci hospodářské komory, krajské asociace neziskových organizací). Pro SP pak 7 poradců z projektu „Podpora sociálního podnikání v ČR“ (registrační číslo: CZ.1.04/3.1.00/04.00011) a přes 20 poradců identifikovaných v rámci metody COPIE R.M.T.;
- podnikatelé – 30 znevýhodněných podnikatelů (z toho 16 v Ústeckém a Jihočeském kraji) a 30 podnikatelů provozujících sociální podnik v ČR (v době šetření cca 25 % z celkového počtu sociálních podnikatelů).

V problematice inkluzivního podnikání byla pozornost zaměřena na výše zmíněný Ústecký kraj (z důvodu možnosti porovnání výsledků se situací v roce 2008) a dále na Jihočeský kraj, který představuje ze socioekonomického hlediska stabilizovaný region.

COPIE R.M.T. je zaměřen na identifikaci organizací a zmapování rozsahu poskytovaných podpůrných služeb pro znevýhodněné podnikatele, tj. týká se problematiky inkluzivního podnikání. Primárně byl tento nástroj sestaven pro aplikaci na konkrétní evropský region. V ČR byl COPIE R.M.T. aplikován na dílčí tematiku, tj. na fázi zahájení podnikání (Mendéz, 2011). V rámci představené evaluace byla COPIE R.M.T. použita pro vytvoření přehledu podpůrných služeb v ČR využitelných znevýhodněnými a sociálními podnikateli. COPIE R.M.T. byla aplikována v mírně upravené verzi s ohledem na postup vytvoření mapy, a to z důvodu nutnosti pokrytí celé ČR a zahrnutí i problematiky sociálního podnikání. Podpůrné služby byly vymezeny vlastním studiem existujících podkladů v kombinaci s výsledky plošných dotazníkových šetření. V rámci COPIE R.M.T. byly vytvořeny tzv. informační karty jednotlivých organizací, které se zaměřují na charakter daného subjektu, rozsah poskytovaných služeb, počet zaměstnanců apod. Tyto informace byly zjišťovány vlastním šetřením v rámci evaluace.

4. Zhodnocení validity poznatků a zkušeností s použitou metodou

Výsledky provedených šetření byly představeny v závěrečné evaluační zprávě v červnu 2014.¹ V této části se tudíž zaměřujeme na zhodnocení validity získaných poznatků a identifikaci hlavních výhod a nevýhod tohoto metodického přístupu.

Je potřeba zdůraznit, že systém metodických nástrojů vyvinutých v rámci COPIE (tj. COPIE D.T. a COPIE R.M.T.) představuje velmi dobré a inspirativní zázemí pro zjišťování potřeb, problémů a možností jejich řešení v oblasti inkluzivního podnikání. Tato metoda nabízí 2 základní výhody. Za prvé je výhodou možnost porovnat situaci ve vybraném regionu s výsledky pilotních studií provedených v jiných regionech EU, což umožňuje prohloubení znalostní báze v této problematice a vzájemného porovnání sestavených situačních analýz. Za druhé je výhodou to, že v empirickém šetření jsou zapojeni nejen podnikatelé (zpravidla v největším počtu respondentů), ale také odborní poradci a rovněž i tvůrci politik. Výsledky šetření pak nabízejí konfrontaci problémů na úrovni mikroekonomické s možnostmi jejich řešení na úrovni regionální a národní, tj. na úrovni makroekonomické.

¹ Závěrečná zpráva projektu je dostupná on-line: <http://www.esfcr.cz/folder/5069/>

Z hlediska nevýhod této metody lze uvést poměrně složité formulace otázek ve formulářích dotazníků této metody, které bylo nezbytné přeložit do češtiny a často i velmi obezřetně upřesnit s ohledem na české podmínky tak, aby byly respondentům srozumitelné. Problematický je rovněž relativně velký počet otázek, tudíž šetření je náročné časově a finančně. Z tohoto důvodu je vhodné tento metodický přístup použít pro hloubkovou analýzu problematiky sociálního či inkluzivního podnikání ve vybraném regionu a konfrontovat s plošným dotazníkovým šetřením.

Závěr

Jak vyplývá z úvodní části této případové studie, tak představené metodické přístupy COPIE D.T. a COPIE R.M.T. byly součástí širokého spektra různých způsobů sběru dat a informací pro hodnocení problematiky nejen inkluzivního, ale také sociálního podnikání v ČR. Hlavním důvodem použití těchto metodických přístupů bylo nejen doplnění, ale zejména prohloubení dosavadní znalostní báze o této problematice ve vazbě na přípravu podmínek implementace nové generace operačních programů v programovém období 2014–2020.

Primárně jsou metodické přístupy COPIE D.T. a COPIE R.M.T. vymezeny pro hodnocení situace ve vybraném regionu, nikoliv na území celého státu. Z tohoto důvodu bylo nezbytné zkombinovat jejich přístup s plošnou formou dotazníkových šetření a expertních panelů. Přesto lze hodnotit COPIE D.T. a COPIE R.M.T. jako vhodné doplňující metody pro šetření k tématice inkluzivního podnikání. V rámci šetření sociálního podnikání provedl řešitelský tým IREAS úpravu dotazníkových formulářů tak, aby odpovídaly nejen dané tématice, ale také českému kontextu (např. názvosloví, právní a institucionální prostředí).

Z hlediska dalšího vývoje a možného využití těchto metodických přístupů lze vyzdvihnout velmi inspirativní strukturu jednotlivých částí dotazníkových formulářů (např. otázky ke strategickým souvislostem, právnímu prostředí, financování, infrastruktuře podnikání, kvalitě poradenských a podpůrných služeb) a rovněž i detailně rozepsané metodické postupy pro jejich aplikaci. Celkově mají tyto metodické přístupy výhodu v hloubkovém pojetí rozboru situace dle názorů různých relevantních představitelů (podnikatelé, poradci, tvůrci politik). S ohledem na růst významu sociálního i inkluzivního podnikání v intervencích ESF lze předpokládat,

že opětovné použití COPIE D.T. a COPIE R.M.T. bude vhodné i v dalších on-going (mid-term) a ex-post evaluacích nástrojů podporujících nejen samotné podnikání (tzv. měkké investice), ale také jejich infrastrukturu (tvrdé investice).¹

Použité zdroje:

- [1] European Commission (2013) *Guide to Social Innovation*, European Union, February 2013, ISBN 978-92-79-28643-8
- [2] IREAS (2008) *Začleňující podnikání v Ústeckém kraji*, výzkumná zpráva, dostupné na Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, ŘO OPLZZ
- [3] IREAS (2014) *Evaluace podpory sociálního a inkluzivního podnikání v OPLZZ*, Závěrečná zpráva. MPSV, verze 20. 6. 2014, dostupné on-line: <http://www.esfcr.cz/folder/5069/>
- [4] Lukeš, M., Jakl, M. (2012) *Global entrepreneurship monitor 2011 – Podnikatelská aktivita v ČR*, Global Entrepreneurship Research Association, [online] <http://www.gemconsortium.org/docs/download/2378>
- [5] Méndez, M., A. (2011) *Resources Map to Start-up a Business in Czech Republic*, Copie2 European Project. Integrated Business Support Services cop, Coordination: The Government of the Principality of Asturias, Development: European Business and Innovation Centre in the Principality of Asturias, Expert: Ana María Méndez, Edition: December 2011
- [6] Ramsden, P., Johnson, T. and Soto, P. (2008) *Inclusive entrepreneurship*, The founding editors of Wikpreneurship, Wikpreneurship is a knowledge development project of COPIE the community of practice for inclusive entrepreneurship, [online]. http://wikipreneurship.eu/index.php/Inclusive_entrepreneurship
- [7] TESSEA (2011) *Studie infrastruktury sociální ekonomiky v České republice 2011*. [online]. <http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/cz/ke-stazeni/569-studie-infrastruktury-socialniekonomiky-v-cr>

Článek vznikl na základě evaluačních aktivit Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost.

¹ Na výsledky této evaluace částečně navazují výzkumné aktivity projektu VŠE-IGS 36/2015 „Hodnocení faktorů dynamiky územního rozvoje“, v jehož rámci byla sestavena 4. část tohoto příspěvku (tj. zhodnocení validity poznatků a zkušeností s metodou COPIE D.T. a COPIE R.M.T.).